

ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ У ПЕДАГОГІЧНОМУ СПІЛКУВАННІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Смалиус Людмила Никифорівна

кандидат педагогічних наук, начальник навчально-методичного відділу
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Соціально-економічні процеси сучасного суспільства зумовлюють необхідність підготовки нової якості фахівців, обізнаних, ініціативних, самостійних, зацікавлених у творчому підході до професійної діяльності. У великій мірі цьому сприяє педагогічне спілкування у освітньому середовищі між педагогом та здобувачами вищої освіти. Особливості педагогічного спілкування зумовлюються основним завданням взаємодії в межах освітнього середовища: вчити – навчатися.

Педагогічне спілкування проявляється у професійній взаємодії, спрямованій на створення сприятливого психологічного клімату для професійного становлення, особистісного саморозвитку майбутнього фахівця, його навчання, формування громадянської позиції. Функції цього процесу: пізнання особистості, обмін інформацією, організація навчальної діяльності, обмін ролями, розвиток індивідуального творчого потенціалу, співпереживання, самоствердження. Оптимальне педагогічне спілкування забезпечує найбільш сприятливі умови для розвитку мотивації; створює творчий характер навчальної діяльності; породжує продуктивний емоційний клімат; сприяє ефективному формуванню особистості. Воно також у певній мірі здійснює управління соціально-психологічними процесами в освітньому середовищі та вимагає максимального використання особистісних та професійних ресурсів викладача закладу вищої освіти (ЗВО).

Організація спілкування у ЗВО здійснюється, як правило, у процесі навчальної взаємодії педагога зі студентом: на лекційних заняттях (у ході формулювання та обговорення проблемних запитань), семінарських і практичних (під час постановки аналітичних, творчих завдань), лабораторних (коли педагог допускає максимум самостійності студента у пошуках правильного вирішення поставленої навчальної проблеми). Варто зазначити, що запровадження дистанційного навчання підсилило потребу у активній комунікативній взаємодії «викладач-студент» у освітньому середовищі та пошуку нових способів і засобів педагогічного спілкування.

Позиція викладача у спілкуванні зі студентом може мати різні варіанти: «зверху», «на рівних», «знизу». Важливим є правильний вибір позиції, яка найбільш сприятиме ефективній педагогічній взаємодії.

Ефективність педагогічного спілкування зумовлена багатьма психологічними факторами, серед яких доцільно виділити і такі:

- чітке усвідомлення очікуваного результату, делегування відповідальності;
- опора на життєвий досвід студентів;
- імідж викладача, відповідність сучасності (зокрема здатність до легкого освоєння сучасних освітніх та інформаційних технологій);
- врахування вікових особливостей як самого викладача, так і здобувачів вищої освіти різних освітніх ступенів;
- специфіка процесу викладання (вимоги, мотивація, стиль, доступність);
- здатність креативно підходити до організації самостійної навчальної діяльності студентів та здійснювати її оцінювання.

Важливим у психолого-педагогічній майстерності викладача, що також є запорукою успішного педагогічного спілкування, є уміння долати бар'єри у спілкуванні та попереджувати можливі конфліктні ситуації, а саме:

- бути об'єктивним в оцінці знань, використовувати методи заохочення за працездатність та успіхи;
- не принижувати гідність студента, його інтереси, потреби, мотиви;
- уникати публічної критики студента в ситуації допущення помилки або неадекватної поведінки;
- не переносити оцінку вчинку на особистість студента;
- рефлексувати власну поведінку та емоційні реакції, емпатійно ставитися до колег та студентів;
- уміння нівелювати провокації з боку студентів;
- відкореговувати особисте несприйняття іншої особи.

Педагогічне спілкування у ВНЗ, порівняно з загальноосвітніми закладами, має ряд особливостей:

- спілкування під час позанавчальних заходів (кураторські години, студентські конференції тощо), де стосунки між студентом та педагогом перебувають у площині «дорослий-дорослий», вимагає дотримання певної субординації: викладач тут є прикладом, наставником (на відміну від загальноосвітніх закладів, де взаємини вчителя та учня завжди у площині «дорослий-дитина»).

- у ЗВО, як правило, авторитет педагога базується на глибині його знань, професійних якостях, умінні переконливо викладати з використанням різних прийомів доведення та способів донесення навчальної інформації, вимогливості до студентів (у школі ж сприйняття вчителя учнями часто визначається його зовнішнім виглядом, манерам, відповідністю сучасності);

- врахування вікових особливостей та потреб молоді: у студентському середовищі викладач – порадник, наставник, куратор (у шкільному житті основним порадником залишаються батьки) – тут доцільними є довірливі стосунки (відкрита демонстрація намірів, готовність до розкриття власних почуттів та переживань, доброзичливість та безоціночність відносно особистості, демонстрація компетентності, гнучкість поведінки на основі зворотного зв'язку).

Перепоною у педагогічному спілкуванні може стати досить поширене явище у діяльності педагога – професійне вигорання, підсилене потребою постійно перебувати у «професійному тонусі» - відповідати сучасним запитам освітнього середовища ЗВО. Як наслідок, можуть проявлятися ознаки професійного вигорання: швидка втомлюваність, негативізм у спілкуванні, безсоння, апатія та пасивність, почуття провини, зниження самооцінки, підвищена дратівливість, потреба у психостимуляторах (тютюн, кава, алкоголь, медичні препарати), переїдання або відмова від їжі, соматичні захворювання. Професійне вигорання може бути і наслідком неправильно побудованого педагогічного спілкування. Тому необхідним є проведення заходів профілактики: створення балансу навантаження та відпочинку, урізноманітнення активного дозвілля, накопичення особистісного ресурсу, пошук тих площин професійної діяльності, які приносять задоволення.

Список використаних джерел:

1. Булах І. С. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів: Навчально-методичний посібник / І. С. Булах, Л. В. Долинська. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. – 114 с.
2. Маслов В.І. Теоретичні основи педагогічного менеджменту. / Маслов В.І., Драгун В.П., Шаркунов В.В. – К.: 1996. – 164 с.
3. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навчальний посібник / кол. авторів; за ред. І. Ф. Прокопенка. 3-є вид., допов. і переробл. – Харків: ХНПУ, 2018. – 457 с.
4. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів та аспірантів. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко. – К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с.